

УДК 37.036

РОЛЬ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дорошенко Т.В.

Стаття присвячена актуальній проблемі формування емоційної культури молодших школярів засобами театрального мистецтва. Теоретично обґрунтовуються педагогічні умови та прийоми використання театрального мистецтва у навчально-виховному процесі загальноосвітньої початкової школи.

Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями неможливе тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і шкільної практики суттєвого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої частини – емоційної культури.

Актуальність розробки й вирішення даної проблеми визначається й тим, що вивчення та аналіз шкільної практики засвідчує наявність суперечностей між інтелектуальним та емоційним розвитком особистості, рівнем знань та емоційним сприйняттям учнів. Нерідко інтелектуальне випереджає емоційне.

Психологами і педагогами відмічено, що емоційні процеси займають важливе місце у формуванні особистості дитини, а емоційна культура є складовою частиною духовної культури особистості. Емоції допомагають розкрити внутрішній світ людини, впливають на її звички, відіграють роль регуляторів людського спілкування.

Проблема виховання емоційної сфери школярів знайшла своє теоретичне обґрунтування в роботах філософів та культурологів – Аристотеля, Платона, Б.Спінози, І.Канта, Л.Фейєрбаха.

Психологічні аспекти культури почуттів та емоцій знайшли своє відображення в працях Б.Ананьєва, Л.Божович, В.Вілюнаса, Л.Виготського, І.Джидар'ян, Б.Додонова, Я.Рейковського, Б.Теглюва, П.Якобсона та ін.

У педагогічному аспекті проблема формування культури почуттів та її питання цікавили зарубіжних педагогів І.Гербарта, Я.Коменського, Д.Локка, Ж.-Ж.Руссо, вітчизняних педагогів і діячів культури Г.Ващенко, О.Духновича, Я.Козельського, С.Русову, Г.Сковороду, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.

У своєму головному творі "Людина як предмет виховання" К.Д.Ушинський вказує на важливий орієнтир, який дає змогу правильно визначити мету виховання. Він зазначає: "Виховання, яке майже виключно дбає про утворення розуму, робить у цьому разі великий промах, бо людина більше людина в тому, як вона почуває, ніж у тому, як вона

думає. Почування..., а не думки, становлять осереддя психічного життя, і саме в їх утворенні має бачити вихователь свою головну мету" [6, с. 112].

В.О.Сухомлинський, говорячи про гармонію у вихованні особистості, відмічає необхідність єдності емоційного й інтелектуального, емоційного й естетичного, емоційного й морального. Емоційна культура, естетичні смаки та громадські якості не можуть, за його переконанням, формуватися на ґрунті емоційної бідності; емоційне безкультур'я у ставленні до людей породжує егоїзм [4].

Видатний педагог був упевнений, що школа стане "майстернею гуманності", якщо буде вчити своїх вихованців відчувати відтінки думок і почуттів людей, їх емоційні стани.

У дослідженнях Т.Антоненко, В.Бачиніна, Н.Крилової, Л.Коваль, В.Толстих, П.Якобсона та ін. зосереджено увагу на пошуку засобів, шляхів формування культури емоцій у дітей різного вікового періоду. Вчені зазначають, що молодший шкільний вік – найбільш сприятливий період розвитку емоційної сфери, культури почуттів особистості.

Одночасно із загальним розумовим розвитком учнів молодшого шкільного віку удосконалюється й діяльність їх аналізаторного апарату. Розвинений "апарат відчуттів" дає можливість учням пізнавати множинність властивостей предметів, явищ природи, продуктів людської праці, сприяє тому, що діти стають більш чутливими до гармонічних і дисгармонічних сполучень кольорів, звуків, рухів тощо. Підвищена чутливість, тобто сенситивність молодших школярів, зумовлена художнім типом їх особистості, для якої характерні схильність до естетичної і художньої діяльності, вразливість, емоційність, образність сприймання, тобто якості, властиві діячам мистецтва і талановитим читачам, глядачам, слухачам музики [5, с. 22]. Зростає й рівень естетичних переживань дітей, збагачуються їхні почуття, підвищується загальна культура. Сенсорна відкритість, емоційна чутливість, особлива сприйнятливості молодших школярів до мистецтва стають основою та умовою розвитку у них спостережливості, естетичних почуттів, формування емоційної культури.

На шляху відточення, "шліфування" почуттів як найважливішої умови розкриття творчого потенціалу особистості завжди першим стояло мистецтво. Спілкування з ним спирається на емоції, переживання, почуття. Тому поза впливом мистецтва на підростаючу особистість неможливо вирішити нагальні проблеми сучасного буття – моралі, творчої активності, духовності [2, с. 4].

Не можна надати перевагу якомусь одному виду мистецтва. Кожен вид має своєрідну неповторну мову, по-різному впливає на дитину.

Але за силою безпосереднього емоційного впливу театр знаходиться на першому місці серед інших видів мистецтва.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов і прийомів використання театрального мистецтва у навчально-виховному процесі загальноосвітньої початкової школи.

Проблемі естетичного виховання дітей засобами театрального мистецтва присвячені роботи О.А.Комаровської, Н.Є.Миропольської, А.Я.Михайлової, М.П.Стуль, Е.Г.Чурилової та ін.

Дослідники цієї проблеми одноставні в тому, що театральне мистецтво володіє великими можливостями впливу на підростаючу особистість, оскільки поєднує в собі слово, хореографію, образотворче мистецтво, музику, акторську гру. Таке об'єднання значно посилює естетичну дію кожного з них і вплив на емоційну сферу глядачів.

Особливістю сприймання театрального мистецтва є те, що глядач з самого початку стає свідком того, що відбувається на сцені, і, як зазначав К.Станіславський, стає безпосереднім учасником, співтворцем. У цій ролі співтворця "глядач мимоволі проникає в атмосферу поезії та творчості, яка виховує смак, розпалює естетичні почуття і відроджує до життя митця, що дремає в душі кожної людини" [3, с. 473].

Актора і глядача у театрі об'єднує гра. Гра – основний елемент мистецтва театру. Гра, як відомо, є для дитини школою життя. Граючись, діти вчаться жити. Гра полегшує перехід дитини до шкільного навчання.

Як свідчить практика, в перший клас все частіше приходять діти, психологічно не готові до навчальної діяльності. Ці діти важко й довго адаптуються до школи. Одна з основних причин – необхідність переходу від ігрової діяльності до провідної, навчальної. Психологи, характеризуючи цей етап як перехідний, називають його ще й кризою семилітнього віку. Сьогодні можна говорити про кризу шестилітнього віку, оскільки значна частина дітей стають першокласниками вже у шість років.

Дітям, які відвідували дитячі садки, в яких була гарно організована система дошкільного виховання, значно легше подолати перехід до шкільного навчання. Проте проблема готовності до шкільної діяльності залишається актуальною.

Дуже важливо, щоб шестирічна дитина якомога більш органічно і природно включилася в нове шкільне життя. А для цього недостатньо вже вміти читати й рахувати, оскільки в цьому новому житті, на думку Д.Ельконіна, діяльність дитини стає суспільно значущою і суспільно оцінною.

Театральне мистецтво надає вчителю ефективні методи і форми, що сприяють пробудженню у дітей

творчої активності, художнього початку, формуванню естетичних критеріїв оцінки творів мистецтва і явищ навколишнього життя, людських стосунків, власних дій.

Важливіше, щоб дитина навчилася жити й активно працювати в умовах нового суспільного устрою. Оскільки інтерес дитини в молодшому шкільному віці поділений між навчанням і грою, важливо зробити так, щоб ігрова діяльність не обірвалася з переходом дитини на новий ступінь розвитку, а стала міцним засобом, що сприяє розвитку її емоційної сфери, формуванню особистості дитини, стимулюванню у неї самостійності, пізнавального інтересу, готовності до навчальної діяльності.

Реалізації цієї мети буде сприяти використання прийомів драматичного мистецтва в навчально-виховному процесі загальноосвітньої початкової школи. "Драма, – писав Л.Виготський, – ближче, ніж будь-який інший вид творчості, безпосередньо пов'язана з грою, цим коренем будь-якої дитячої творчості" [1, с. 339–340].

Діти володіють великими ігровими можливостями. К.С.Станіславський неодноразово закликав акторів вчитися віри й правди у дитячій грі.

На сучасному етапі накопичено незначний досвід щодо використання методів та прийомів театрального мистецтва в навчально-виховному процесі загальноосвітньої початкової школи.

Особлива роль в успішній організації навчально-виховної роботи через театральне мистецтво належить учителю початкових класів.

Кожна дитина приходять до школи зі своїм "багажем" емоцій, і вихователю необхідно закріплювати тенденції її емоційного розвитку, щоб знайти той виховуючий підхід, який буде плідним саме в цьому випадку.

Для розширення кола переживань школяра необхідно створити відповідну ситуацію, зробити його безпосереднім учасником або свідком подій. Але переживання може забуватися, тому необхідно знайти такий метод, щоб воно вилилося в дію, проявилось у вчинках. Доцільно звернутися до театральної творчості, оскільки вона набуває вигляду акторської гри та дає можливість для створення власних сценаріїв.

Однак виховання у школярів потреби в театрі як джерелі емоційного, духовного збагачення, розвиток їхньої глядацької культури не забезпечується випадковими відвідуваннями театру. Для цього необхідне систематичне і послідовне накопичення досвіду театральних вражень, досвіду їх осмислення.

Молодший школяр здатний емоційно відгукуватися на художньо повноцінну виставу, творчо передавати у малюнку, образному слові, грі-драматизації свої враження, осмислювати моральну спрямованість вистави, відгукуватися на музично-образну і пластичну виразність вистави. У цьому віці у дітей складаються початкові естетичні уявлення та оцінки, деякі елементи глядацької культури. Основним педагогічним завданням в роботі з дітьми цього віку є збагачення їх цінними в емоційно-художньому відношенні театральними враженнями та організація творчих форм роботи, які допомагають дітям виразити й осмислити свої враження.

Найбільш цікавими формами творчих робіт у цьому віці можна вважати малюнки і ліплення на теми переглянутої вистави, гру-драматизацію, що відтворює окремі епізоди вистави, які найбільш запам'яталися дітям, колективний обмін враженнями, який спрямовується вчителем.

Форми проведення уроків з використанням театралізації різноманітні: інсценування байок, казок, уроки-ігри, використання ляльок тощо. Уроки з використанням елементів театралізації користуються у дітей незмінною любов'ю. Вони сміються й засмучуються разом з персонажами, готові завжди прийти на допомогу улюбленому герою. У грі розкриваються почуття партнерів, які об'єднані єдністю дії й впливу. Дитина, граючи ту чи іншу роль, не просто "переноситься" в іншу особистість, вона збагачується, поглиблює свою власну особистість. Оскільки всі вистави мають моральну спрямованість, улюблені герої стають зразками для наслідування, що дозволяє здійснювати вплив на дітей, формувати їх емоційну культуру, моральну поведінку.

Використання театральних прийомів у початковій школі створює основи для початку формування самооцінки молодшого школяра, тому що окремі її компоненти починають закладатися вже в цьому віці. Участь у репетиціях, виставах, драма-

тизаціях допомагає молодшим школярам контролювати свою поведінку, стримувати агресивні емоції, осмислювати вчинки.

Отже, завдяки синтетичному характеру театрального мистецтва в ньому особливо відчутний ефект взаємозаряджання, коли поривання одного викликає ланцюгову реакцію інших членів колективу. Важливими умовами реалізації завдань емоційного виховання молодших школярів засобами театраль-ного мистецтва є систематичне і послідовне накопичення досвіду театральних вражень, досвіду їх осмислення, організація творчих форм роботи, які допомагають дітям виразити й осмислити свої враження, – малювання, ліплення на теми переглянутої вистави, ігри-драматизації, проведення уроків з використанням театралізації – інсценування байок, казок, використання ляльок тощо.

Важливим фактором виховання емоційної культури молодших школярів є особистість учителя, його професіоналізм, творчий підхід, уміння створювати атмосферу співдружності, співтворчості, спілкування, регулювати емоційні реакції учнів. Застосування у навчальній роботі елементів драматизації допомагає вчителеві відійти від імперативно-авторитарних форм спілкування, сприяє встановленню взаємин справжньої педагогіки співробітництва з учнями.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства. – М., 1965.
2. Комаровська О.А. Театр і школа: виховують односторонці: Книга для вчителя та батьків. – Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2006. – 92 с.
3. Станиславский К.С. Статьи. Речи. Беседы. Письма. – М.: Искусство, 1953.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283–658.
5. Терентьева Н.А. Художественно-творческое развитие младших школьников на уроках музыки в процессе целостного восприятия различных видов искусства. – М.: Прометей; МГПИ им. В.И.Ленина, 1990. – 184 с.
6. Ушинский К.Д. Избранные произведения. – Вып. 4. Человек как предмет воспитания / Под ред. В.Я.Струминского. – М.; Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1946. – 168 с.

THE ROLE OF THEATRICAL ART IN YOUNG LEARNERS EMOTIONAL CULTURE FORMATION

T.V.Doroshenko

The article is devoted to the topical problem of young learners emotional culture formation by means of theatrical art. Pedagogical conditions and ways of using theatrical art means in comprehensive primary school are substantiated in it.